

Opening tentoonstelling De Kruisweg (René Rosmolen)
25 februari 2023, De Oude Kerk, Soest

Jasper Sterrenburg

Beste aanwezigen,

Zojuist mochten we luisteren naar het openingskoor van de Via Crucis. Om precies te zijn statie I: Jezus wordt ter dood veroordeeld. De Via Crucis is een werk voor gemengd koor, solisten en orgel of piano van de Oostenrijks-Hongaarse componist Franz Liszt. Het is een van de laatste werken van Liszt. Het werk is gewijd aan de veertien kruiswegstaties, vandaar Via Crucis. En vandaar ook de keuze van deze muziek voor de opening van de tentoonstelling. Later vanmiddag mogen we nogmaals genieten van twee delen uit de Via Crucis.

Beste mensen,

Ongetwijfeld hebt u de afgelopen weken iets meegekregen van de Vermeertentoonstelling die momenteel in het Rijksmuseum in Amsterdam te zien is. In mum van tijd waren alle maar liefst 450.000 beschikbare kaartjes voor de tentoonstelling van deze 17e-eeuwse Hollandse meester uitverkocht.

Het aantal schilderijen dat Vermeer maakte wordt geschat op 45 à 50 waarvan er 37 bekend zijn. Het Rijksmuseum heeft er voor deze expositie 28 bij elkaar, die uit verschillende collecties over de hele wereld komen. Wie goed naar deze 28 werken kijkt, zal meteen iets interessants opvallen. De werken van Vermeer stralen in vergelijking met werken van tijdgenoten rust uit. Dus geen drukke schutterstukken van Frans Hals. Geen drukke kroegscenes van Jan Steen. En geen drukke anatomie-les van Rembrandt van Rhijn.

Op 17 van de 28 schilderijen van Vermeer die momenteel in het Rijksmuseum hangen is slechts één figuur afgebeeld. Als kijker hoeft je de aandacht dus niet te verdelen over meerdere figuren of meerdere scenes op het schilderij. De aandacht kan voor de volle 100% uitgaan naar het brief lezend meisje bij het venster, de vrouw met de weegschaal, het meisje met de rode hoed, de kantwerkster, de geograaf, het meisje met de fluit, de brief lezende vrouw in blauw, de zittende virginaalspeelster, en uiteraard het melkmeisje en het meisje met de parel. Als kijker staan we oog in oog met deze hoofdpersonen en worden we als het ware deelgenoot aan hun activiteit van dat moment.

Beste mensen,

Oog in oog staan met de enige persoon op een schilderij en deelgenoot worden van de activiteit van dat moment is het thema dat centraal staat bij de kruiswegstaties van René Rosmolen die we vanaf vandaag tot en met Pasen hier in de Oude Kerk van Soest mogen bewonderen.

Mijn naam is Jasper Sterrenburg en ik mag u namens het bestuur van de Stichting Kerk en Cultuur Oude Kerk Soest van harte welkom heten bij de opening van deze expositie. René: van harte welkom in ons midden. Fijn dat je er bent en minstens zo fijn dat wij in deze veertigdagentijd je werk mogen lenen.

Beste aanwezigen,

Wat zijn dat eigenlijk, kruiswegstaties? De Kruisweg dateert van de late Middeleeuwen. In Jeruzalem zochten pelgrims naar de plaatsen waarlangs volgens het evangelie en de traditie de lijdensweg van Jezus had geleid. Toen alle plaatsen eenmaal gemarkeerd waren, vormden ze – statie aan statie – de Kruisweg, in het Latijn Via Crucis, ook wel Via Dolorosa (Lijdensweg) genoemd.

Het voorbeeld van de Kruisweg in Jeruzalem maakte grote indruk op de pelgrims uit het Westen. Op veel plaatsen thuis werden vergelijkbare lijdensroutes uitgezet, soms in de open lucht, langs de wegen of tegen een heuvel op, soms ook in een kerk of kapel.

In de vijftiende eeuw telde de Kruisweg al zeven staties. Tot halverwege de 18^e eeuw was er niet een eenduidig aantal staties. Uit diverse publicaties en afbeeldingen valt op te maken dat het aantal varieerde van 7 tot 22 staties. In 1741 werd onder Paus Benedictus XIV de aanwezigheid van een kruisweg verplicht in alle rooms-katholieke kerken. En 10 jaar later, in 1751 dus kreeg de Kruisweg een vaste vorm: ook het aantal van 14 staties werd in dat jaar officieel vastgelegd. Kortom: vanaf 1751 is het in elke katholieke kerk verplicht om niet alleen kruiswegstaties aan te brengen, maar daarbij ook het getal van 14 aan te houden.

Beste aanwezigen,

Veertien kruiswegstaties, u ziet ze vandaag ook hier in de Oude Kerk van Soest hangen. En zoals ik aan het begin al zei: in deze versie van de kruiswegstaties staat, net als de meeste werken van Johannes Vermeer, heel duidelijk één persoon centraal, uiteraard Jezus Christus. Of zoals René Rosmolen het zelf beschrijft: "Ik heb er voor gekozen om naast Jezus weinig andere personages af te beelden, dus geen historische taferelen met soldaten op Golgotha. Nu staat de kijker oog in oog met de lijdende Christus en vormen de veertien staties, op een expressieve manier verbeeld, een uitnodiging aan de kijker om het eigen lijden onder ogen te zien en om zich te verbinden met het lijden in de wereld."

Het uitsluitend afbeelden van Jezus en in sommige gevallen slechts een enkel ander personage, lijkt soms niet helemaal te stroken met het lijdensverhaal zoals we dat in de Bijbel kunnen lezen en in films als de *Passion of the Christ* kunnen zien. En daar zit precies de kracht van deze versie van de kruiswegstaties. We worden niet afgeleid door allerlei andere figuren en andere scenes. De lijdende Jezus staat centraal. Of, in de woorden van René Rosmolen: "De lijdende Christus verwijst ook naar het mysterie van Gods krácht gevende aanwezigheid in het lijden. En dat is mijns inziens de verborgen boodschap' van de kruisweg".

Beste mensen,

De uitnodiging van René Rosmolen om als kijker het eigen lijden onder ogen te zien en zich te verbinden met het lijden in de wereld, zou ik graag ter harte willen nemen door kort met u langs de veertien staties te gaan. Traditiegetrouw starten we bij het doopvont dat symbool staat voor het begin van het leven als christen, oftewel volgeling van Christus. En zo zijn we nu voor even volgeling van het lijdensverhaal van deze Christus.

1. Jezus wordt ter dood veroordeeld. Alle evangelisten maken hier melding van. In de Bijbelverhalen is het een kakafonie van geluid. Een grote menigte die schreeuwt om de dood van Jezus. En de stadhouder Pilatus die zeer tegen zijn zin verward raakt in dit proces. De opgehitste menigte tiert en schreeuwt. De agressie neemt toe. Er dreigt een opstand. Dit wordt revolutie. Het joelen van het volk is hoogst verontrustend. Dan geeft Pilatus het op. Door het wassen van zijn handen geeft hij als het ware het heft uit handen. Jezus wordt ter dood veroordeeld.

Op de eerste statie van René Rosmolen niets van deze drukte en hysterie. Eén enkele persoon, Jezus Christus, die het lot van de ter dood veroordeling over zich heen lijkt te komen.

René Rosmolen zegt bij deze statie:

Het oordeel is gevelde.

Nu wordt je geconfronteerd met de realiteit van lijden en eindigheid van leven.

Hoe draag je dat?

Ga je er om-heen of door-heen?

2. Jezus neemt het kruis op zijn schouders. Hierover lezen we alleen in het evangelie volgens Johannes. "Zij voerden Jezus weg. Hij droeg zelf het kruis naar de zogeheten Schedelplaats, in het Hebreeuws Golgotha". De opgehitste en agressieve menigte die Jezus wegvoert: ook hier is het zeer aannemelijk dat er veel mensen in de buurt van Jezus waren.

Maar niet op de tweede statie van René Rosmolen. Alleen een kruis. Met één gezicht. Een gezicht dat ons met grote ogen recht aankijkt.

René Rosmolen zegt bij deze statie:

Je gaat gebukt. Zwaarte drukt je neer.

Blootgesteld ben je aan spot en hoon.

Stemmen om je heen en in jezelf.

Ben je mislukt?

3. Jezus valt voor de eerste maal onder het kruis. In de Bijbel lezen we weliswaar dat Jezus op een gegeven moment niet meer in staat was om het kruis te dragen, maar er staat nergens dat hij is gevallen. In de loop van de eeuwen is deze passage toegevoegd om het lijden van Jezus extra kracht bij te zetten en tot de verbeelding te laten spreken. Een gegeselde en bespotten Christus die geacht wordt een loodzwaar stuk hout te dragen. En door vermoeidheid en uitputting letterlijk valt onder de last die hij moet dragen.

René Rosmolen zegt bij deze statie:

Geen draagkracht meer hebben.

Onderuitgaan.

Geen verweer hebben tegen de eenzaamheid.

4. Jezus ontmoet zijn bedroefde moeder. In de Bijbel kunnen we lezen dat Maria – net als een aantal andere vrouwen uit Galilea – aanwezig was bij het kruis op Golgotha. Het is niet bekend dat Jezus haar tijdens de Via Crucis zou hebben ontmoet. Ook deze statie is een latere toevoeging aan het verhaal zoals we dat uit de Bijbel kennen. En ook hier uiteraard bedoeld om nog meer passie uit te stralen. Want wat is er meer hartverscheurend dan een moeder die haar kind ziet lijden?

René Rosmolen zegt bij deze statie:

Je gaat de dood tegemoet en staat oog in oog met wie je het leven gaf.

Wie ben je?

Wie ben ik?

5. Simon van Cyrene helpt Jezus het kruis dragen. Simon van Cyrene, de grote pechvogel in dit verhaal. Als nietsvermoedende voorbijganger wordt hij geronseld uit de menigte en gedwongen om het kruis te dragen. De beste man is er niet mee verenigd, maar hij heeft geen keus. Hij wordt de dupe. Het moet voor hem een schande zijn geweest dat hij dit vervloekte kruis moet dragen, het is een uiterst schaamtevolle bezigheid. Hij doet het noodgedwongen, hij kan er niet onderuit.

Op de statie van René Rosmolen zien we twee gezichten, één aan elke kant van het kruis. René Rosmolen zegt bij deze statie:

Scheuren door je leven.

Rafelranden die voelbaar worden.

*Toch zijn er enkelen, één die meegaat
en meedraagt.*

6. Veronica droogt het gelaat van Jezus. Opnieuw een scene die we niet in de Bijbel kunnen lezen. De ontmoeting tussen Jezus en de Heilige Veronica. Zij zou, volgens Middeleeuwse legenden, één van de vrouwen geweest zijn, die Christus op zijn kruisweg trof en aansprak (Lucas 23: 27-31). Veronica reikte Jezus een doek aan om het bloedige zweet af te vegen. De doek zou een afdruk van Jezus' gezicht hebben gekregen (vera icon = Latijns voor ware afbeelding, vandaar haar naam Veronica).

Bij de meeste versies van deze statie zien de Heilige Veronica afgebeeld met een doek met daarop een gezichtsafdruk van Jezus. Niet in de versie van René Rosmolen.

In deze versie zien we opnieuw enkel één gezicht. Een gezicht dat ons wederom aankijkt en iets van medelijden lijkt op te roepen.

René Rosmolen zegt bij deze statie:

Hoe kun je het volhouden?

Onverwachts is er een gebaar van mededogen.

Iemand die je tranen wist, de pijn verzacht.

7. Jezus valt voor de tweede maal onder het kruis. In deze statie van René Rosmolen pakken donkere wolken zich samen boven een vallende Jezus die de ogen gesloten lijkt te hebben.

René Rosmolen zegt bij deze statie:

Halverwege. Aan flarden gescheurd.

Hoe blijf je ongebroken

in deze gebrokenheid?

8. Jezus troost de wenende vrouwen van Jeruzalem. In vergelijking met de andere staties is dit een statie met opvallend veel figuren. Figuren waarover we in de Bijbel kunnen lezen, om precies te zijn in Lucas 23. "En Hem volgde een grote menigte van volk en van vrouwen, die zich op de borst sloegen en over Hem weeklaagden. En Jezus wendde Zich tot haar en zeide: Dochters van Jeruzalem, weent niet over Mij, maar weent over uzelf en over uw kinderen".

René Rosmolen zegt bij deze statie:

Waar je voor leefde,

wordt door hen belichaamd.

Liefde en vertrouwen. Als zaad is het,

waarvan de oogst niet in je eigen hand ligt.

9. Jezus valt voor de derde maal onder het kruis. Voor de derde keer een scene waarop te zien is dat Jezus valt. Waarom drie? Het getal drie is één van de belangrijkste getallen in de Bijbel. Het is het getal van harmonie, van Gods aanwezigheid en van volledigheid. Drie is verbonden met de Heilige Drie-eenheid, met de drie geloofsgetuigen van vóór de zondvloed, Abel, Henoach en Noach, en de drie patriarchen of aartsvaders na de zondvloed, Abraham, Isaak en Jakob. God zelf wordt beschreven met het drievoudige:

“Hem Die is en Die was en Die komt”. En uiteraard kennen we het getal drie van de derde dag waarop Jezus is opgestaan uit de dood.

René Rosmolen zegt bij deze statie:

Je bezwijkt. Uitgeput en vernederd.

Terneergeslagen. Is dit het einde?

Komt er nog meer?

10. Jezus wordt van zijn kleren beroofd. In de Bijbel lezen we niet van het moment zelf dat Jezus van zijn kleren wordt beroofd. Wel dat de soldaten het lot wierpen en zijn kleren verdeelden. Wederom: op deze statie hadden veel meer figuren kunnen staan. Lachende mannen die de spot drijven met Jezus. “Indien Gij de Koning der Joden zijt, red dan Uzelf!” Of een scene waarop te zien is dat een groep mannen bij wijze van tijdverdrijf een spelletje speelt

Op de statie van René Rosmolen niets van dit alles. Opnieuw uitsluitend één enkele persoon. Jezus, net schaamteloos beroofd van zijn kleding, die ons opnieuw indringend aankijkt.

René Rosmolen zegt bij deze statie:

Zie de mens! Naakt. Weerloos. Prijsgegeven.

Waarin ligt nog je waardigheid? In je innerlijk?

11. Jezus wordt aan het kruis genageld. Waarschijnlijk de meest afgebeelde scene uit het lijdensverhaal. Vaak afgebeeld met een grote schare mensen eromheen. Maria, de moeder van Jezus, haar halfzuster Maria Klopas en Maria Magdalena. De evangelist Johannes. Jozef van Arimathea en Nikodemus. Soldaten. Farizeeën en schriftgeleerden. Op veel schilderijen van de kruisiging van Jezus is het drukte van jewelste.

Niet bij de afbeelding van René Rosmolen. Eén enkele figuur, namelijk Jezus hangt naakt en moederziel alleen aan het kruis. De armen omhoog zodat zijn lichaam de letter V lijkt te vormen. Wellicht de V van victorie: de dood heeft niet het laatste woord. Jezus heeft de overwinning behaald.

René Rosmolen zegt bij deze statie:
De afgrond opent zich om je heen.
Mens van smarten. Onherkenbaar verminkt.
Ook voor God?

12. Jezus sterft aan het kruis. In deze kruiswegstatie van René Rosmolen zien we het kruis op de rug, daardoor verliezen we het oogcontact met Jezus. Alsof we even gedwongen worden om afscheid te nemen tijdens dit intieme moment. Een moment waarop Jezus contact zoekt met zijn Vader en met luide stem riep: "Vader, in Uw handen beveel Ik Mijn geest." Niet het kruis, maar de kleuren op deze statie lijken ons te vertellen wat hier gaande is. De kleur paars – die symbool staat voor boetedoening en daarmee de liturgische kleur in de 40-dagentijd is – lijkt vanaf het kruis te worden weggeduwd door een helder licht. Alsof Jezus ons ook in de laatste seconde van zijn leven wil zeggen: "Ik ben het licht der wereld; wie Mij volgt, zal nimmer in de duisternis wandelen, maar hij zal het licht des levens hebben."

Op de statie zien we tevens een figuur naar het kruis staren. Handen in de zakken. Bij het zien van deze persoon ga je je bijna automatisch afvragen wat deze moet hebben gedacht. Ongetwijfeld heeft hij vol bewondering naar het sterven van Jezus aan het kruis gekeken en gezegd: "Hij was werkelijk Gods Zoon."

René Rosmolen zegt bij deze statie:
Je sterven onttrekt zich aan ons oog.
Wij kijken je op de rug.
Is er één die je aanziet met ogen van onschuld?

13. Het lichaam van Jezus rust in de armen van zijn moeder. De zogenaamde Pietà, oftewel compassie of piëteit. Ook dit is een veel afgebeelde scene, zowel op schilderijen als in de beeldhouwkunst. Misschien wel de meest bekende is de Pietà van Michelangelo in de Sint Pieter in Rome. Een van de essentiële elementen van een Pietà is dat er weinig figuren rond de gestorven Christus staan, dit zou immers het meditatieve karakter kunnen verzwakken.

Maria, vrouw van smarten. Ze wist hoe Jezus in de wereld was gekomen, ze wil nu ook weten hoe Hij uit de wereld zal gaan. Maar ach, wat heeft ze stof tot bitter klagen. Ze kijkt en ziet toe, mag Zijn wonden niet balsemen. Zijn dorst niet lessen. Zijn pijn niet verlichten. Terwijl Hij alles voor haar heeft

gedaan, kan zij nu niets voor Hem doen. Het was haar voorspeld: "Een zwaard zal door uw ziel gaan." Er is geen vrouw geweest die meer moedervreugde heeft gekend dan Maria, die haar Kind haar Zaligmaker mocht noemen. Maar er is ook nooit een moederhart dieper en smartvoller gewond dan het hart van deze moeder. Op de statie treffend weergegeven door de kleur rood in de hartstreek van Maria.

René Rosmolen zegt bij deze statie:

Ook je moeder draagt een doornenkroon

en rouwt met een rood hart.

Zij lijdt omdat jij geleden hebt.

Hoe koesteren wij onze doden?

Hoe leven zij in ons voort?

14. Jezus wordt in het graf gelegd. De laatste statie van de kruisweg. In de bijbel lezen we dat het lichaam van Jezus in een graf werd gelegd door Jozef van Arimathea en Nikodemus. We lezen in alle vier de evangeliën over deze Jozef van Arimathea: een rijke Jood, afkomstig uit een aanzienlijk geslacht. Ondanks zijn lidmaatschap van de Joodse Raad, het sanhedrin, een volgeling van Jezus. Over Nikodemus schrijft alleen de evangelist Johannes. Daardoor weten we dat hij een farizeeër was en – net als Jozef van Arimathea – in het geheim een volgeling van Jezus.

Op veel schilderijen zien we deze twee mannen het lichaam van Jezus in het graf leggen. Niet in de versie van René Rosmolen. We zien opnieuw een vrouw, opnieuw Maria. Zij lijkt het lichaam van haar zoon aan te reiken. Aan te reiken aan twee volgelingen van Jezus. Geen volgelingen pur sang, zoals Petrus, Jakobus en Johannes. Integendeel: Maria reikt het lichaam aan een lid van de Joodse Raad en een farizeeër, nota bene groeperingen die Jezus kort daarvoor hebben verraden en de dood in hebben gejaagd. Ook hier spreekt de symboliek van deze statie tot ons: Jezus is gestorven om de zonden van iedereen weg te nemen. Zijn dood kwam niet ten goede aan een klein groepje uitverkorenen, maar voor iedereen – ongeacht afkomst, rang of stand. In de statie vervolmaakt met de kleuren blauw en geel: vanaf nu komt het licht van de wereld letterlijk vanuit de hemel.

René Rosmolen zegt bij deze statie:
De laatste eer. Uit handen gegeven.
Overgegeven aan het donkere graf.
Achter haar rug gloort er iets in geel en blauw.
Wie kan zich er aan overgeven?

Beste mensen,

Ik heb in de toelichting 27 keer de naam van René Rosmolen genoemd, de maker van deze kruiswegstaties. René Rosmolen is theoloog en creatief therapeut. Hij studeerde in Leiden en was Nederlands-Hervormd predikant in verschillende gemeentes. Momenteel werkt hij als geestelijk verzorger in Leusden.

Zijn beeldend werk bevat zowel foto's als schilderijen. Hij heeft twee kruiswegen gemaakt (krijt en verf). Hij heeft zich daarbij laten inspireren door verschillende moderne kunstenaars en door het bekende Isenheimer Altar van Matthias Grünewald. De krijtversie is tijdens de veertigdagentijd te zien in Hippolutushoef. René, wij zijn ontzettend blij dat wij de komende weken tot en met Pasen de verfversie in de Oude Kerk van Soest kunnen bewonderen. En morgen meer van je te horen wanneer je hier in de Oude Kerk voorgaat tijdens de viering die begint om 10:00 uur.

Daarover gesproken. Ik begon het verhaal met de Vermeer-tentoonstelling in het Rijksmuseum. Als u nog geen kaartjes heeft voor deze tentoonstelling, hebt u pech. Deze zijn namelijk allemaal uitverkocht. Mogelijk komen er begin maart nieuwe kaarten beschikbaar omdat de openingstijden worden verruimd, maar dat is nog niet zeker. Voor het bewonderen van de kruiswegstaties in de Oude Kerk van Soest hebt u geen kaartje nodig. U hoeft ook geen tijdslot te reserveren. Ook na vandaag bent u de komende weken op 26 februari (morgen); 4-5, 11-12, 18, 25-26 maart, 1-2 en 8-9 april van 14.00 – 16.00 uur van harte welkom om de kruiswegstaties van René Rosmolen te bewonderen. Achterin in de kerk liggen A4-tjes met meditatieve teksten van de hand van René Rosmolen die u kunt meenemen tijdens de gang langs de kruiswegstaties.

Beste aanwezigen,

Hiermee kom ik tot een afronding van de toelichting op de expositie van de veertigdagentijd 2023. Met nog een laatste toevoeging aan het verhaal. De oplettende kijker heeft wellicht gezien dat de teksten op de staties in het Duits

zijn. Dat is geen toeval. Deze zijn namelijk ontleend aan de Via Crucis van Franz Liszt. Hoe mooi is het dan ook dat we de opening van de tentoonstelling mogen afronden door opnieuw te luisteren naar twee delen uit de Via Crucis. Namelijk statie V: een orgelsolo door Cor de Jong. En statie VI: de cantorij met het koraal O Haupt voll Blut und Wunden.

Beste René Rosmolen. Beste Cor de Jong Beste leden van de cantorij van de Oude Kerk van Soest. Veel dank voor jullie medewerking aan deze opening.

Beste aanwezigen en geïnteresseerden, de expositie Moderne Kruiswegstaties is hierbij geopend. Veel dank voor uw aandacht.